

BASARABIA – ÎNCEPUTUL POVEȘTII

Punctul de pornire al excursului nostru trebuie să fie, cu siguranță, legat de spațiul și de timpul când a văzut lumina zilei eroina cărții noastre. „M-am născut la Tighina, în Basarabia, în anul 1929, la data de 10 august – spune Tamara Buciuceanu-Botez –, și am parcurs trei mari perioade istorice. Prima a fost aceea de dinainte de război, a doua a fost vremea cumplită a războiului, cu refugiul, iar a treia, perioada de după război. Și, dacă mă gândesc bine, o altă epocă de istorie, a patra, este cea care a început cu Revoluția din 1989...” Deși par, într-o privire panoramică, fărâme de viață, clipele ce au însumat această neobosită existență au trecut, la momentul respectiv, cu forța lor și cu... durerile crunte sau cu bucuriile pline de speranță.

„Când m-am născut eu, noaptea, doctorul i-a spus mamei: doamnă, e o lumină afară... ca ziua... fetița asta o să aibă noroc... o să aibă o stea!” – povestește Tamara Buciuceanu. Momentul acesta... luminos s-a petrecut în casa unui om de vază al orașului Tighina din Basarabia. Suntem în anul 1929, la unsprezece ani de la Marea Unire.

Ioan Gheorghe Buciuceanu, născut la Soroca, fiul lui Gheorghe Buciuceanu, preot ortodox – protopop la catedrala din Chișinău –, se căsătorește cu Iulia Popovici, născută la Iași, fiica lui Petru Popovici, preot ortodox la biserica Talpalari din Iași. El era absolvent

al Facultății de Drept și al Conservatorului de Muzică din Iași la secția pedagogie și dirijat. Ea absolvise Conservatorul din Iași; era soprana dramatică și, pentru rezultatele sale excepționale, i se oferă o bursă de studii la Milano. Răspunzători de aceasta au fost Enrico Mezetti (tenor și compozitor) și Sofia Teodoreanu (fiica faimosului Gavriil Musicescu). Iulia refuză, pentru a se dedica în totalitate familiei.

Tinerii se mută la Tighina, unde Ioan Buciuceanu devine magistrat, iar, mai târziu, este ales viceprimar al orașului; în paralel, își construiește o importantă carieră muzicală. Înființează corul Basarabia (ce cuprinde 200 de persoane), în care prim-solistă devine soția, Iulia.

În această familie se nasc, începând din anul 1929, cinci copii: Tamara, Iulia, Nicolae, Elisabeta (Lizon) și Constantin.

Despre viața din Tighina anilor 1930, Iulia Buciuceanu își amintește: „Era un mic oraș, ca un orașel din Germania. Avea magazine multe, în mijloc era o catedrală mare [n.n. – Catedrala Schimbarea la Față], un teatru...“¹. Despre teatrul din Tighina își amintește și Tamara Buciuceanu cu mare emoție: „Nu era propriu-zis un teatru, ci era o impunătoare sală de spectacole ce se numea Auditorium. Era locul în care se țineau concertele dirijate de tatăl meu și în care strălucia mama mea!...“ Tot aici, pe această scenă, se perindau trupe de teatru din întreaga Românie: Teatrul Național de la Chișinău, Teatrul Național de la Cernăuți, Teatrul Național din Iași, Teatrul Național din București și, firește, o întreagă pleiadă de trupe particulare de la spectacolele cărora „părinții mei nu lipseau niciodată“, spune actrița.

E interesant de urmărit (firește, într-o prezentare succintă) ce s-a întâmplat în universul scenei românești pe parcursul acelor ani. Așadar, în anul în care se naștea Tamara Buciuceanu aveau loc următoarele evenimente²: la 15 septembrie se inaugura, la București, Teatrul „Maria Ventura“ cu *Lupii de aramă* de Adrian Maniu, în regia lui Victor Ion Popa. Între 15 și 18 septembrie avea loc

¹ Grigore Constantinescu, *Iulia Buciuceanu, portrete în dialog*, Fundația „George Constantin“, București, 2011

² Simion Alterescu și colab., *Istoria Teatrului în România*, Ed. Academiei, București, 1973

Congresul internațional al criticilor dramatici și muzicali, la București și Sinaia. În data de 29 septembrie se inaugura noul local al Teatrului Companiei Bulandra, în Piața Senatului. În 4 octombrie se inaugurează Studioul Teatrului Național din București cu *Muscata din fereastră* de Victor Ion Popa. Pe 15 noiembrie se inaugurează Studioul Teatrului „Maria Ventura”, sub direcția triumviratului Victor Ion Popa, Mircea Ștefănescu și Tudor Mușatescu, cu *Greva încorporațiilor* de Mircea Ștefănescu. Un alt eveniment important este debutul regizoral al lui G.M. Zamfirescu la Teatrul Național din Cernăuți (al cărui director devenise) cu *Iubitul* de J. Deval. Ion Aurel Maican pune în scenă la Teatrul Național din Iași piesa *Azilul de noapte* de Maxim Gorki, iar Soare Z. Soare montează în premieră la București *Meșterul Manole* de Lucian Blaga. În timp ce, cu un an înainte, în 1928, în fața zidurilor mănăstirii Putna se reprezentase, în regia lui Victor Ion Popa, spectacolul *Apus de soare* de B. Ștefănescu Delavrancea, cu o figurație de 5 000 de arcași. Iar în primăvara lui 1930 avea loc premiera absolută a piesei *Cuibul de viespi* de Al. Kirițescu la Compania Bulandra, cu o distribuție de excepție: Lucia Sturdza-Bulandra, Gina Sandri, Mania Antonova, Nelly Sterian, Elvira Godeanu, Sofica Ionescu, Silvia Dumitrescu, Tony Bulandra și Ion Talianu. Și, când ne gândim că aceste teatre, în care se montau adevărate capodopere de către mari regizori și cu actori de primă mărime ai scenei românești, aveau perioade întregi din an în care organizau turnee în toate colțurile țării, ne imaginăm ce culoare avea climatul cultural în care își desfășura existența orașul Tighina din perioada interbelică. Dar cetatea nu se mândrea numai cu viața sa culturală, cu deschiderea la noul val venit fulminant din patrie, ci și cu o activitate economică de primă mărime. Astfel, în Tighina locuiau (la recensământul din 1930) 31 698 de persoane; existau cinci mori, o fabrică de ulei, câte una de spirt, de bere, de bomboane, de săpun și o fabrică de cărămizi; mai putem adăuga numeroase prăvălii, hanuri, hoteluri și o mică industrie de... mari dimensiuni. În sectorul bancar activau peste zece instituții: sucursala Băncii Naționale a României, Banca Românească, Banca Populară

Agricolă, Casa de Împrumut și Păstrare ș.a. Un lucru este sigur: Tighina era unul dintre cele mai mari centre economice și culturale din Basarabia. În aceste condiții, nu ne mirăm deloc atunci când citim o succintă listă de personalități născute în această localitate: Lev Berg – zoolog și geograf; Jerzy Neyman – matematician și statistician american; Iuliu Edlis – scriitor și dramaturg disident; Emil Constantinescu – profesor universitar, fost președinte al României între anii 1996 și 2000; Constantin Andronic – artist plastic; Ilarion Ciobanu – actor român și... Tamara Buciuceanu-Botez.

Familia Buciuceanu locuia pe strada principală, în centrul orașului. Tamara Buciuceanu povestește: „Aveam o casă mare, cu o intrare superbă. Era o casă boierească. Doar tata era magistrat... Aveam multe camere și un salon în care aveam un pian cu placă de bronz, adus de tata de la Bruxelles. Acolo luam masa zilnic. Mamei îi plăcea să pună masa ca și cum am fi avut oaspeți mereu. Ce-i drept, aveam casa plină. Punea tacâmurile de argint, cristalurile și porțelanurile cele mai bune, în fiecare zi. Spunea că vrea să ne simțim bine și să ne bucurăm mereu. Am avut o copilărie minunată. Nu ne lipsea nimic, iar părinții se înțelegeau perfect. Mama era o gospodină exemplară. A avea și ajutoare: bucătăreasa Fima... era o figură“. Despre copilăria petrecută la Tighina actrița își amintește cu mare emoție. Lucru firesc, având în vedere faptul că viața familiei ei era prosperă și lipsită de griji materiale. Magistrat, apoi ajutor de primar al orașului, tatăl știa să își ocrotească familia cu toată dragostea. De aceea, copiii au crescut într-o mare libertate de exprimare. Sigur că rigorile impuse de o educație civilizată nu erau niciodată încălcate, dar bucuria și impetuoșitatea cu care descopereau viața cei cinci copii Buciuceanu au rămas ca o amprentă de neșters în evoluția lor ulterioară. Părinții, artiști prin vocație, au încurajat permanent căutarea disponibilităților, a aptitudinilor artistice pentru fiecare copil în parte. Tamara Buciuceanu povestește: „Mama ne spunea mereu mie și Iuliei (primii doi copii): «Voi două trebuie să faceți carieră, trebuie să ajungeți Cineva»“. Poate că regretul că acea carieră europeană în lumea cântului a rămas doar un vis o îndemna pe soprana Iulia să își

impulsioneze fetele și să le insuflă de mici dorința de reușită artistică. De cealaltă parte, sobrietatea și profesionalismul tatălui le-au insuflat copiilor convingerea că arta nu este un moft, o pasiune trecătoare sau un motiv de „arătare“ către public în orice fel. De aceea copiii familiei Buciuceanu luau lecții de canto, de pian, de balet sau de recitare ca niște adevărați elevi ai unor școli superioare. Așa se face că, la vârsta de opt ani, Tamara cânta la pian *Concertul în Do Major* de Mozart, în Sala de Concerte din Tighina: „Abia ajungeam să pun piciorul la pedală. Mi-a plăcut întotdeauna să mă asculte mai mulți oameni. Când aveam șase ani, iar Iulia – patru, eu cântam, iar ea dirija. Era obiceiul familiei să avem invitați în fiecare sâmbătă și duminică, iar eu cu Iulia făceam program artistic. Nu ne ruga nimeni, ne plăcea“.

În acest context, în anul 1936, în luna decembrie are loc primul spectacol organizat în care debutează fetele familiei Buciuceanu. Tamara, fiica cea mare, și Iulia, cea mică, aveau rolurile de îngerăși. În spectacolul *Irozii*, micuța actriță s-a dovedit lipsită de emoție distructivă, aducând cu ea o notă de bună dispoziție și de umor și prezență scenică. Iulia Buciuceanu își amintește: „Ne puseseră să fim îngerășii. Tamara era mai înfiptă. Eu, mai emotivă“¹. Despre acest eveniment povestește și protagonista: „Încă de când eram mică, tata dirija Corul Basarabiei, care avea 200 de persoane. Mama era solistă. În seara de Crăciun, tata pregătea cea mai frumoasă serbare. Eu eram îngerul vestitor și aveam un monolog de vreo trei pagini. Aveam șapte ani. Toată lumea spunea că o să mă fac artistă“. După acest debut, spectacolul va deveni o preocupare permanentă pentru cele două fete. Astfel, piesele ce se reprezentau pe scena școlii le prilejuiesc copilelor momente de maxim interes artistic: „Odată – povestește Iulia –, la o serbare de felul ăsta, s-a montat *Oala cu smântână*, o scenetă populară. Bineînțeles că nu lipseam, Tamara și cu mine. A fost imposibil să țin minte măcar două vorbe. Am început textul și n-am știut să spun mai departe! Tamara se enerva mai mult decât părinții din cauza asta: «Tu vrei să te faci cântăreață?»

¹ Grigore Constantinescu, *op. cit.*

Nu vezi că nu ții minte nimic?»¹ Odată trecute momentele de început, Tamara, secondată de Iulia, începe să organizeze adevărate evenimente artistice și în curtea casei. Și, ca serioase managere de succes, fetele tăiau bilet la intrare. Iar biletul costa un bănuț găurit, prins cu o ațișoară. Toți copiii care participau la spectacol trebuiau să plătească pentru a intra, iar la sfârșit li se înapoiau bănuții. Micuța companie avea un repertoriu foarte variat: de la scenete din teatrul popular la basme sau scurte montări din povești clasice pentru copii. Tamara devenea când „prințesă, mac, cioară... Aveam breton, părul era tuns scurt și mi se spunea Betty Boop“. În toate reprezentațiile, momentele de recitare erau împănate cu muzică și dans. Scena avea, cum era și firesc, o cortină pe care Tamara o cususe împreună cu Fima, cea care devenise cu timpul un fel de regizor tehnic al spectacolelor.

Este foarte interesant de observat că în structura psihică a celor două fete a existat dintotdeauna acea chemare către un domeniu ce invită la libertate de exprimare, la descătușarea energiilor ce există în stare latentă în copilul aflat la început de preadolescență, adică la cunoașterea lumii înconjurătoare prin mult mediatizată, în educația modernă, tehnică a jocului. Această metodă permite micului elev să abordeze fenomenul cunoașterii fără să aibă vreun sentiment de constrângere sau impresia că, fără să dorească, este împins de adulți într-o lume „mult prea serioasă“. Jocul are un mare avantaj: introduce într-un fel anume noțiunea de concurență, de luptă pentru reușită, de câștig, însă înțeles nu ca un conflict acerb, ci ca un obiectiv pe care și-l fixează fiecare cu fiecare. Sau fiecare cu echipa. Iar în acest moment, *jocul* deschide larg o ușă către un domeniu foarte vast – acela al existenței ființei umane într-o structură socială. Așa se face că, de-a lungul întregii istorii a omenirii, lumea a înțeles că „omul este un animal social“ (așa cum spunea părintele filosofiei, Aristotel, în *Politica*) care nu poate întreprinde, practic, nici o activitate fără ajutorul, suportul, sprijinul măcar al unui semen. Iar când lucrurile

¹ Grigore Constantinescu, *op. cit.*

nu s-au întâmplat așa, rezultatele au fost catastrofale. Or, jocul nu se poate juca de unul singur. Fie că recrează lumea prințeselor și a prinților, a găzelor sau a animalelor, fie că aleargă cu mingea sau se înfruntă cu floreta, copiii știu că, pentru reușita lor, este nevoie întotdeauna de cel puțin un partener. Iar ca lucrurile să meargă bine, micii elevi ajung să simtă nevoia de reguli. În acest fel, jocul devine încă o dată foarte util. Făcându-se diferența clară între joc și joacă, copiii descoperă ce importante sunt regulile și ce valoroasă este respectarea lor; iar atunci când cineva trișează, partenerii sunt primii care îl amendează zgomotos pe cel care a îndrăznit „să ne strice jocul“. Și îl pot exclude imediat.

Fetiței Tamara Buciuceanu, universul jocului i-a revelat de timpuriu un fapt de maximă amploare, de care s-a lăsat condusă ulterior toată viața: teatrul este nu o artă individuală, ci o artă a grupurilor umane. O strădanie artistică a unor creatori care se adună în jurul ideii de frumos. Iar despre filosofia frumosului... de la Aristotel la Kant, toate părerile consideră frumosul ca fiind valoare fundamentală în doctrina esteticii, toți recunoscând caracterul peren al frumosului ce se dezvăluie în marile capodopere ale umanității. Dar până acolo, până la marile creații, la marile roluri... drumul e lung. Deocamdată ne aflăm în zorii vieții, în casa părintească, în Tighina natală, unde două fete năstrușnice, una mai curajoasă și alta mai rușinoasă, voiau să cunoască lumea și să fie cunoscute, jucându-se de-a teatrul. „Au fost odată două fete. Una brunetă și alta blondă. Celei brunete îi plăcea să spună poezii, iar cea blondă cânta foarte frumos. În serile când se adunau prietenii părinților, ele făceau un mic spectacol. Tamara recita și cânta la pian, iar Iulia interpreta frumoase melodii. Așa a început cariera lor de artiste“ – spunea Tamara Buciuceanu pe scena Operei Române din București, în spectacolul de gală ce aniversa cei optzeci de ani de viață și peste patruzeci de ani de scenă ai celebrei soliste de operă Iulia Buciuceanu.

Dar nu numai teatru făceau fetele. Mai făceau și năzbătii. Sora cea mare își amintește cum creștea cu toată dragostea o... găină. O iubea și o răsfăța, iar înaripata avea voie să intre în casă și chiar în bucătărie,

spre disperarea bucătăresei Fima, care se vedea neascultată. „Găinușa îmi răspundea de câte ori îi vorbeam, îmi făcea cadou câte un ou și se ținea după mine prin toată casa. Am avut și pisici, și căței... am iubit animalele foarte mult. Le-am îngrijit mereu“, își amintește actrița. Dar nu numai animale îngrijea micuța Tamara. Voia să se îngrijească și de bunul mers al lucrurilor în casă, atunci când lipsea mama. „Îmi amintesc o întâmplare hazlie. A avut loc undeva spre sfârșitul verii. Părinții erau plecați la tratament la Herculane. Noi am rămas acasă cu bunica și ce m-am gândit eu: să o aștept pe mama cu o surpriză. Cum treceau prin fața casei căruțe cu pepeni mici (se spărsese bostănăria), am oprit într-o zi un țăran și i-am cumpărat toată marfa. Vă închipuiți, ne-a descărcat o căruță de pepeni în casă?! Erau peste tot: în hol, în salon, în bucătărie... Săraca Fima, ce s-a chinuit să pună la butoi atâția bostănei. Eu eram foarte fericită că am rezolvat problema murăturilor. Dar mama... când au venit și au văzut...“ – povestește Tamara Buciuceanu râzând în hohote de întâmplările comice din copilărie. O perioadă minunată, în care copiii unei familii unite se bucurau de viață și visau numai lucruri frumoase. Tot în acest timp alte două bucurii se „ivesc“ în casa familiei Buciuceanu: se nasc, pe rând, Nicușor și cea de-a treia fiică, Elisabeta, alintată Lizon.

Numai că acest univers mirific se apropia de destrămare. Bucuria nu avea să țină foarte mult. Din motive care nu țin niciodată de interesele sau de voința omului de rând, mai-marii lumii hotărau încă o dată că țara noastră nu e... țara noastră. Iar victimele, oamenii de rând pe care nu îi întreabă nimeni, niciodată, nimic, aveau să tragă tot greul istoriei.

În anul 1939 se semna la Moscova Tratatul de neagresiune dintre Germania și URSS, ce specifica și delimitarea sferelor de influență între cele două părți contractante. Urmarea imediată a acestei înțelegeri a fost declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial odată cu atacul german asupra Poloniei din dimineața zilei de 1 septembrie 1939. În anul 1940, în Basarabia, în orașul Tighina, Tamara Buciuceanu avea aproape unsprezece ani. „Când s-a anunțat că trebuie să fugim, era în 1940. Am plecat în treizeci de minute. Chiar atunci

când s-a declanșat refugiul“, povestește actrița. O completează Iulia: „Apoi s-a petrecut refugiul. Când s-au năpustit cazacii... Era mare jalea stârnită de ei, mi-o amintesc. Veniseră și rușii de la Tiraspol și erau groaznici!... Băteau, dădeau foc...“¹ Familia Buciuceanu trebuia să părăsească Tighina în cea mai mare grabă, din două motive puternice. Primul era că toată lumea știa că despărțirea de patrie va fi sângeroasă și că ulterior devenea imposibilă orice relație cu cetățenii români. Or, doamna Buciuceanu era născută la Iași și avea toate rudele dincoace de Prut. Iar al doilea motiv, de fapt cel mai important, era că domnul Buciuceanu, în calitatea sa de viceprimar al orașului și șef al Baroului, urma să plătească cu viața apartenența sa explicită la forma de organizare a societății românești. Prin urmare, „am fugit imediat la gară. Mama a luat o singură valijoară. Atât! Pierdeam tot! Am ajuns la gară și nu știam ce să facem cu tata. Nu trebuia să îl vadă nimeni. L-ar fi omorât rușii dacă îl prindeau. Ne-am urcat cu toții într-un bou-vagon [vagon de vite]. Eram ascunși între animale și saci umpluți cu diverse. Pe tata l-a ajutat însoțitorul vagonului de poștă. Se numea nea Vasile și a rămas întotdeauna în sufletul nostru ca fiind omul care i-a salvat viața lui tata. Mi-a venit mie ideea să îl ascundem într-un sac cu scrisori. I-am făcut un mic orificiu ca să respire și a stat acolo până am trecut de Ungheni... Dacă îl prindeau, îl omorau“, povestește, întotdeauna cu emoție, Tamara Buciuceanu. Odată ajunsă în România, familia Buciuceanu se oprește la Iași, la bunicii materni. Apoi pleacă spre București, unde primește o casă (Casa județului Argeș) din Muzeul Satului. Familia nu poate rămâne însă aici decât puțin timp. Ajunge apoi la Tecuci, unde fetele cele mari sunt înscrise la școală. Însă, odată cu numirea tatei în funcția de profesor de educație cetățenească și de muzică la liceul „Ștefan cel Mare“ din Suceava, familia Buciuceanu se stabilește în acest oraș. Aici fetele vor termina școala și apoi se vor înscrie la liceul „Clara Doamna“, pe care îl părăsesc în anul 1948.

¹ Grigore Constantinescu, *op. cit.*